

כיצד משלמת מה שהזיקה (בבא קמא נח)

גליון 404

איתא במתניתין בדף נה: (ריש פרק הכונס) ירדה (הבהמה) כדרכה והזיקה, משלמת מה שהזיקה. כיצד משלמת מה שהזיקה. שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה. ר' שמעון אומר אכלה פירות גמורים, אם סאה סאה אם סאתים סאתים.

ופירש"י שמין בית סאה באותה שדה, אין שמין את הערוגה לבדה מפני שמפסיד מזיק ששמין אותה בכל שווייה, ורחמנא אמר ובער בשדה אחר, ודרשינן בגמ' מלמד ששמין אותו על גבי שדה אחרת, אלא שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה קודם שנאכלה הערוגה הזאת וכמה היא יפה עכשיו. והשתא לא משלם כולהו דמיה, דמי שלוקח בית סאה כשהיא בתבואתה אינו מזלזל בה בשביל הפסד ערוגה אחת כי אם דבר מועט.

מבואר ברש"י שדורשים מהפסוק ובער בשדה אחר להקל על המזיק שלא ישלם בכל שווייה אלא ביחס לשדה, והשומא של השדה נעשית על גב שדה אחרת.

ובגמ' בדף נח: מבואר שהדרשה היא מדכתיב בשדה אחר ולא כתיב בשדה חבירו או שדה אחר. ואמר ר' יוסי בר חנינא ששמין סאה בשישים סאין. ופירש"י דלא שיימינן לבית סאה בפני עצמה שאז המזיק ישלם יותר כי בית סאה נמכרת ביוקר אלא שמין שדה שיש בה שישים בתי סאה ואז מחלקים לשישים ומגיעים לסכום כמה שוה בית סאה אחד, ואז שמין כמה נפחתו דמיו בשביל קרחת ערוגה זו שנאכלה.

ובתוס' (בד"ה שמין בית סאה וכו') הקשו היכן מצינן שתי שומות, דבקרא לא כתיב אלא בשדה אחר, ששמין אגב שדה אחרת (עיי"ש בתוס').

ובגמ' יש שלש שיטות איך שמין, בשישים סאה. בשלושים סאה, ושיטת חזקיה דשמין קלח בשישים קלחים דהיינו דשמין שדה שהיא בגודל פי שישים מהחלק שנאכל, ואז שמין כמה היה שווה עם הערוגה הזאת וכמה שווה עכשיו בלעדיה, ומשלם ההפרש. וכך נפסק להלכה (שו"ע חו"מ סי' שצד סע' ד).

ועוד מבואר בהמשך הגמ' (סוף נט.) דהלכתא כוותיה דריש גלותא בדקלא פרסאה, ששמין אותה בשווייה בפני עצמה ולא שמין אותה אגב שישים (בגלל חשיבותו). ועוד מבואר בסוף הסוגיא (נט:): שרב פסק כרבי שמעון שבאכלה פירות גמורים משלם עבור פירות גמורים ולא שמין אותם בשישים (כי לא צריכי לשדה). ובתוך הסוגיא (נח:): יש נידון האם הקולא של שישים נאמרה רק בממונו שהזיק או גם באדם המזיק. דההוא גברא דקץ קשבא (דקל), וחייב רב נחמן בשומא של שישים. ותמה רבא דאם אמרו בנזקי ממונו, יאמרו בנזקי גופו (בתמיה). ואביי דחה דבריו דאין חילוק.

וצ"ב באמת למה אין לחלק ביניהם דהא קולא זאת נאמרה בשן ורגל דהיינו ממונו שהזיק, ומהיכי תיתי ללמוד קולא זאת גם באדם המזיק החמור.

והנה מפשטות הסוגיא משמע שהדין של שומא בשישים נלמד מפסוק, כלשון הגמ' מנה"מ, אמר רב מתנה דאמר קרא ובער בשדה אחר. והגמ' מקשה דהא הפסוק נצרך לדרשה אחרת, לאפוקי רה"ר. וע"כ דהוי דרשה גמורה. רק שקשה איפה כתוב בפסוק שישים, ולפי רש"י איפה כתוב שיש שתי שומות וכו"ל.

ובאבן האזל (פ"ד נזקי ממון הי"ג) כתב דכתוב פעמיים שדה, כי יבער איש שדה וגו' ואח"כ וביער בשדה אחר, מכאן שיש שני דיני שדה, שדה הנאכלת ושדה ששמין בה. והא דקבעו שישים, דעד חשבון שישים אינו מתבטל הפסד שיעור הנאכל. והיינו דפחות מזה היה בטל ולא נחשב ככלום, עיי"ש באריכות.

הרמב"ם (בפירוש המשניות) לאחר שביאר את דרך השומא כתב ורמז על זה מה שאמר הש"י ובער בשדה אחר, ולמדנו על פי קבלה ששמין ע"ג שדה אחר, וזה הדין כדי להמציא בין הניזק והמזיק וכו'. מזה שנקט לשון רמז משמע שאינה דרשה גמורה.

ואח"כ כתב הרמב"ם ואמנם שיערו זה בשישים כמו שרוב השיעורים אצלינו בשישים כמו שנבאר במס' חולין (הדין של ביטול בשישים, וכמו שביאר באבן האזל). משמע שהוא דין דרבנן, שכך שיערו מעצמם. ובתורת חיים כתב (נח:): דצריך לומר דהא דתנן שמין על גב שדה אחר מדרבנן הוא, שאמרו להקל על המזיק, וקרא אסמכתא בעלמא הוא. וכן משמע קצת ממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה ורמז על זה מה שאמר הכתוב ובער בשדה אחר, משמע דלא הוי אלא רמז בעלמא. מיהו מדקאמר לקמן ר' שמעון אומר אכלה פירות גמורים וכו' מאי טעמא, הא דאמר רחמנא ובער בשדה אחר מלמד ששמין ע"ג השדה הני מילי דצריך לשדה, משמע קצת דדרשה גמורה היא ולא אסמכתא.

ובערוך השלחן (שצד, ה) כתב דבר זה מפי הקבלה ואסמכתא אקרא. והנה בדף מז. ואמר רבא אין שמין לפרה בפני עצמה ולולד בפני עצמו אלא שמין לולד על גב פרה וכו' וכן אתה מוצא בקוטע יד עבדו של חבירו וכן אתה מוצא במזיק שדה של חבירו וכו'. ולכאורה היינו הדין המבואר בסוגיין שאין שמין אותה ערוגה שאכלה לבדה אלא שמין בית סאה (עיי"ש ברש"י) כמה היתה יפה וכו'. ודין זה נאמר לא רק בשן ורגל אלא גם בקרן (שנגחה פרה עם ולד) וגם בחובל בעבד, וגם במזיק שדה ע"י אדם המזיק (עיי"ש ברש"י).

וציין שם הרש"ש לסוגיא דידן דמסיק אביי דלא כרבא שאין לחלק בין נזקי ממון לנזקי גופו. והקשה דהלא ובער בשדה אחר שהוא המקור לדין זה כתוב בנזקי בהמה, ואיך נלמוד קולא מבהמה מזקת לאדם המזיק שיש בו חומר שחייב בד' דברים. וי"ל דכולהו אבות ילפינן מתחת נתינה וכו' כמבואר בדף ה. (וילפותא זאת לא נאמרה רק לגבי מיטב אלא לגבי שומת הנזק, עיי"ש בתוס' בדף ה. וברש"ש בדף מז.). וכן מבואר ברא"ש (בריש פרק ח') שבחובל בחבירו כששמין נזק לא אמרינן כמה אדם רוצה ליטול לקטוע לו יד, דשומא שאין לה סוף היא, שלא היה אדם לוקח הון למכור ידו לקטוע, ולהקל בשומות ילפינן מובער בשדה אחר. הרי שנקט להדיא שדין זה לא נאמר רק בממון המזיק אלא גם באדם שחבל בחבירו, וגם משמע מדבריו דהוי ילפותא גמורה מדאורייתא.

וכן מבואר בשטמ"ק בערכין (בדף יט:): בשם הרא"ש דשמין בנזקין היד אגב הגוף משום דכתיב בנזקין ובער בשדה אחר מלמד ששמין בית סאה, ובב"ק מז מדמי להו קוטע יד עבדו ומזיק שדה חבירו. הרא"ש לשיטתו שדין השומא בנזקי ממון ובאדם המזיק ובחובל בחבירו הוא מאותו מקור של ובער בשדה אחר. אמנם בחזו"א (ב"ק ס"ו אות ג) כתב דבהמה וכלי לא בעי קרא, דהתם מסברא ידעינן דשיווי הבהמה והכלי הוא מחמת שלימותו ולכן שמין אגב כל הבהמה וכל הכלי דאין ערך לחלקיה אבל אכלה תבואה מן השק אין שמין כל השק שאין שק קונה שם לעצמו אלא כל גרעין וגרעין, וס"ד דגם באכלה קמת השדה שמין מה שאכלה בפני עצמה, ובזה חידשה תורה דשמין אגב שדה אחר.

בלבוש (סי' שצד אות ד) כתב שאמרה תורה ובער בשדה אחר, ודקדקו ז"ל ודרשו מדכתיב בשדה בבי"ת ששמין ע"ג שדה אחר שלא ישלם המזיק יותר מהזיקו, וכדי שגם הניזק לא יפסיד לפיכך שיערו חכמים לצאת ידי הניזק והמזיק ואמרו שישומו הנזק בשישים. משמע מהלבוש שעצם הדין לא לשום הערוגה עצמה היא דאורייתא אבל השיעור איך לשום ניתן לחכמים לקבוע, והם קבעו שישים.

והנה בחזון יחזקאל (פ"ו ה"ט בחידושים) חקר אם הדין של שישים הוא דין באופן השומא של הנזק או דין הוא בעצם הנזק, שהתורה גילתה שהנזק מתייחס לכל השדה ולא רק לערוגה שנאכלה. ונפק"מ אם אין לניזק אלא אותה ערוגה, דאם הוא דין בשומא, גם אותה ישומו לפי שישים אבל אם הוא דין בנזק, שהנזק כל השדה שלו, הרי כאן שאין לו אלא ערוגה אחת ודאי שהנזק הוא לאותה ערוגה, וישלם כל דמיה.

ובחי' מרן רי"ז הלוי (במכתבים עמ' 160) כתב דאם הוא דין בשומא, הוא שייך גם בגולן אבל אם הוא דין שהנזק הוא אגב השדה הרי אין זה שייך בגולן שצריך לשלם מה שגזל ולא דמי מה שהפסיד. וגם ביאר שבחובל בחבירו אין עיקר חיובו משום הפסד ממון אלא גזיה"כ לשלם כפי שווי הנזק והוא כעין תשלומי כופר, ואין זה קשור לחידוש דין שיש במזיק שור או עבד שאינו משלם אלא אגב כל הגוף כדי להקל על המזיק, עיי"ש.